

Universiteit Utrecht

Master 'Klinische kinder- en jeugdpsychologie'

**De invloed van sociale steun als beschermende factor voor de negatieve gevolgen
van pesten en gepest worden.**

Naam: Michelle Keek

Studentnummer: 38885

Thesisbegeleider: Simone Onrust – Trimbos Instituut

Tweede beoordelaar: Bram Orobio de Castro – Universiteit Utrecht

Abstract

Bullying is a serious problem in elementary schools. This behavior has also been associated with physical, emotional and social problems for both victims and bullies. This study examined whether experienced social support protects children from the negative consequences of bullying. An existing dataset of a quasi-experimental study was used of which only the control sample was taken into account ($N = 903$; $M_{age} = 10.98$). Results indicated that being a victim was related to a lower sense of self-worth. Subsequently social support positively correlated with self-worth. The relationship between being a victim and self-worth was moderated by social support in the short-term. Finally, the relationship between being a bully and self-worth was moderated by social support in the long-term. The current findings suggest that social support plays an important role considering the negative outcomes of bullying behavior.

Samenvatting

Pesten is een groot probleem op basisscholen. Dit gedrag brengt serieuze gevolgen met zich mee op fysiek, emotioneel en sociaal vlak voor zowel kinderen die gepest worden als kinderen die pesten. In dit onderzoek werd gekeken of sociale steun een beschermende factor is voor de negatieve gevolgen van pesten en gepest worden. Zowel de directe invloed als de langetermijninvloed werd in acht genomen. Er werd gebruik gemaakt van een bestaande dataset van een quasi-experimenteel onderzoek waarbij enkel data van de controlegroep werd gebruikt ($N = 903$; $M_{leeftijd} = 10.98$). Zoals verwacht hadden kinderen die gepest werden, een lagere zelfwaardering dan kinderen die niet gepest werden. Daarnaast werd er een positief verband gevonden tussen sociale steun en zelfwaardering. Tot slot bleek sociale steun directe bescherming te bieden voor de zelfwaardering van kinderen die gepest worden. Voor kinderen die pesten was sociale steun een moderator in de relatie met zelfwaardering op de lange termijn. Hieruit blijkt dat sociale steun een belangrijke rol speelt, wanneer wordt gekeken naar de negatieve gevolgen van pestgedrag.

Inleiding

Pesten is een groot probleem op scholen. 23% van de kinderen op de basisschool geeft aan te pesten (van incidenteel tot vaak) en ruim 10% van kinderen geeft aan regelmatig gepest te worden (De Looze en collega's, 2013). Pesten is een vorm van agressie waarbij één of meerdere personen herhaaldelijk en intentioneel een slachtoffer intimideren, kwellen of fysiek schade toebrengen (Vreeman & Carroll, 2007). Gepest worden heeft ernstige gevolgen op zowel fysiek, emotioneel en sociaal vlak (Vreeman & Carroll, 2007), zoals slaapproblemen, hoofd- en buikpijn, angsten, depressiviteit, eenzaamheid, schoolproblemen en een lage zelfwaardering (Leman, Bremner, Parke, & Gauvain, 2012; Jankauskiene, Kardelis, Sukys en Kardeliene, 2008). Maar niet alleen aan gepest worden zijn consequenties verbonden, ook pesten brengt gevolgen met zich mee, zoals depressiviteit en schoolproblemen (Jansen et al., 2011). Van zowel gepest worden als pesten is aangetoond dat dit gepaard gaat met meer onaangepast sociaal en emotioneel gedrag (Leman et al., 2012) en een lage zelfwaardering (O'Moore & Kirkham, 2001). In dit onderzoek zal de relatie tussen zelfwaardering en pesten en gepest worden nader bestudeerd worden.

Er bestaan reeds vele interventies om pesten tegen te gaan. Vreeman en Carroll (2007) schreven een review over de effectiviteit van deze programma's. Ze beschreven de resultaten van 26 onderzoeken naar het effect van antipestprogramma's op school. Hieruit bleek dat het merendeel van de multidisciplinaire schoolbrede interventies ervoor zorgden dat er minder werd gepest op school. Andere programma's, zoals enkel lesgeven over pesten en sociale vaardigheidstraining toonden geen significante vermindering van pestgedrag. Daarnaast werd er maar bij enkele onderzoeken verbetering gezien op indirecte uitkomsten van pestgedrag. Onder indirecte uitkomsten vallen schoolresultaten, gevoel van veiligheid op school, zelfwaardering en kennis van of houding tegenover pesten. Eén programma waarbij sociale vaardigheden werden aangeleerd, toonde een verbetering van de zelfwaardering bij kinderen die problemen hadden met leeftijdsgenoten (DeRosier, 2004). In dit programma werden methoden gebruikt als positieve bekrachtiging, opbouwende feedback en cognitieve herstructurering ("S.S.GRIN", 2013). Echter, de vier overige onderzoeken waarbij zelfwaardering als indirecte uitkomst van een interventie werd gemeten, vonden geen significante verbetering van de zelfwaardering bij kinderen. Ook Ttofi en Farrington (2011) schreven een review en meta-analyse over de effectiviteit van antipestprogramma's. Hieruit bleek dat de meeste programma's resulteerden in minder pestgedrag, vooral wanneer ouders en leerkrachten werden betrokken. Concluderend kan gesteld worden dat de meeste interventies tegen pesten ervoor zorgen dat het pesten afneemt, zonder dat de negatieve

impact van het pesten vermindert, waaronder de negatieve zelfwaardering van kinderen. Dit impliceert dat er naast antipestprogramma's ook specifieke ondersteuning voor ouders en slachtoffers van pesten nodig is om de negatieve gevolgen van het pesten op de zelfwaardering te verminderen.

Haney en Durlak (1998) onderzochten interventies gericht op het verbeteren van zelfbeeld en zelfwaardering. Zij kwamen eveneens tot de conclusie dat zelfwaardering niet tot nauwelijks verbetert door interventies waarbij het verbeteren van zelfwaardering een indirecte uitkomst is. Zij concludeerden daarnaast dat zelfwaardering weldegelijk verbeterd kan worden, mits dit het hoofddoel is van de interventie. O'Mara en Marsh (2006) kwamen tot dezelfde conclusie. Daarnaast vonden zij de grootste effect sizes bij interventies met als hoofddoel het verbeteren van zelfwaardering, waar de nadruk lag op complimenteren en feedback. Dit geeft aanwijzingen dat sociale steun een belangrijke rol speelt bij het verbeteren van zelfwaardering.

Sociale steun is de perceptie dat anderen responsief en ontvankelijk zijn voor jouw behoeften (Aronson, Wilson, & Akert, 2013). "Adequate ondersteuning bestaat uit stimulering, het oog hebben voor de behoeften van een kind, goedkeuring en beloning door een 'responsieve' opvoeder (Veerman et al., 1997)." Veerman, Straathof, Treffers, Van den Bergh en Ten Brink (1997) stellen dat sociale steun in belangrijke mate het gevoel van 'iets te kunnen' zal uitbouwen. Hiermee zou de zelfwaardering versterkt worden. DuBois et al. (2002) vonden een vergelijkbaar resultaat. Uit hun onderzoek bleek dat kinderen die veel sociale steun ontvingen van zowel volwassenen als leeftijdsgenoten, een hoge zelfwaardering hadden. Terwijl dit in mindere mate het geval was wanneer er alleen sociale steun werd ontvangen van leeftijdsgenoten.

Uit onderzoek blijkt dat sociale steun ook een rol kan spelen bij pesten en gepest worden. Er is reeds aangetoond dat sociale steun van vrienden, eenzaamheid en gepest worden, vermindert. Niet enkel het hebben van vrienden, maar bovenal een kwalitatief goede vriendschap beschermt tegen de negatieve gevolgen van pesten (Bollmer, Milich, Harris & Maras, 2005). Uit onderzoek van Hodges, Boivin, Vitaro en Bukowski (1999) bleek eveneens dat vriendschap een beschermende factor is voor het zijn van een slachtoffer van pesten. Daarnaast bleek uit dit onderzoek dat een vriendschap de kans vergroot dat een gepest kind zelfwaardering blijft behouden. Echter, in dit onderzoek blijft het onduidelijk waardoor een vriendschap zorgt voor deze positieve uitkomst. De sociale steun die een kind ontvangt door een vriendschap zou hierop het antwoord kunnen zijn. Daarnaast bevatten vriendschappen maar een deel van het sociale netwerk van kinderen. Hoe jonger kinderen zijn, hoe meer zij

sociale steun ontvangen via de opvoeding in plaats van door leeftijdsgenoten (Shaffer, 2009). Bowes et al. (2009) vonden dat kinderen die zowel pesten als gepest worden, ouders hebben die minder betrokken zijn bij het leven van het kind dan andere kinderen. Daarnaast bleek uit dit onderzoek dat weinig warmte vanuit de moeder naar het kind correleerde met een kind dat pestgedrag liet zien. Naar de invloed van sociale steun als beschermende factor voor de negatieve gevolgen van pestgedrag is nog geen onderzoek gedaan.

In dit onderzoek zal worden gekeken of sociale steun een beschermende factor is voor de negatieve gevolgen van pestgedrag bij zowel, pesters, slachtoffers en kinderen die zowel pester als slachtoffer zijn. Hierbij wordt een lage zelfwaardering als negatieve uitkomst genomen. Er wordt verwacht dat kinderen die gepest worden en kinderen die pesten, een lage zelfwaardering hebben. Daarnaast wordt verwacht dat naarmate kinderen meer sociale steun ervaren, zij een hogere zelfwaardering hebben. Tot slot zal worden gekeken of sociale steun de relatie tussen pesten en zelfwaardering modereert voor zowel kinderen die gepest worden als kinderen die pesten.

Methode

Onderzoeksopzet of design

Er is gebruik gemaakt van de dataset van de controlegroep van een quasi-experimenteel onderzoek naar de effecten van het mentorprogramma Big Brothers Big Sisters. Het huidige onderzoek betreft een onderzoek met twee meetmomenten (aan het begin en het einde van het schooljaar).

Procedure

Alle basisscholen in Rotterdam ($N = 162$) werden aangeschreven om te vragen of zij wilden participeren in het onderzoek. Met deze scholen is telefonisch ($N = 103$) of via de mail ($N = 59$) contact geweest. In eerste instantie wilden 9 scholen meewerken. Later heeft 1 school zich teruggetrokken uit het onderzoek. Ouders van alle kinderen uit de groepen 5 t/m 8 zijn schriftelijk geïnformeerd over het doel van het onderzoek. In totaal zaten er 1208 kinderen in de groepen 5 t/m 8 van deze scholen. Van deze kinderen hebben 903 de eerste vragenlijst ingevuld. Nonrespons (305) bestond uit 36 kinderen die afwezig waren tijdens de afname en de rest van de kinderen had geen toestemming van de ouders. De tweede vragenlijst werd ingevuld door 856 kinderen. Participanten vulden klassikaal onder begeleiding van een onderzoeksassistent de zelfrapportagevragenlijst in op twee verschillende momenten. Beide keren werd dezelfde vragenlijst afgenomen. De eerste keer vond plaats aan

het begin van het schooljaar en het tweede testmoment was aan het einde van hetzelfde schooljaar. De afname duurde ongeveer 30 minuten.

Participanten

De leerlingen afkomstig uit de groepen 5 t/m 8 hadden een leeftijd tussen de 7 en de 14 jaar ($M = 10.98$, $SD = 1.26$). Het aantal jongens dat mee deed aan het onderzoek was 477 met een gemiddelde leeftijd van $M = 10.96$ ($SD = 1.26$). 425 meisjes participeerden met een gemiddelde leeftijd van $M = 11.00$ ($SD = 1.27$). Een groot deel van de participanten heeft een vader (49%) en een moeder (49%) geboren in Nederland. Overige geboortelanden van de vaders van de participanten waren Marokko (12%), Turkije (7%), Suriname (7%), Curaçao (3%) en verschillende andere landen (22%). Moeders van participanten waren afkomstig uit Marokko (12%), Turkije (7%), Suriname (6%), Curaçao (3%) en verschillende andere landen (23%).

Meetinstrumenten

Pestgedrag. Er werd gekeken of iemand een pester of slachtoffer is, door de vragen ‘Wordt je weleens gepest?’ en ‘Pest jij weleens andere kinderen?’. Beide vragen konden worden beantwoord op een 4-punt Likertschaal (1 = *bijna nooit*, 2 = *soms*, 3 = *vaak* en 4 = *heel vaak*). Kinderen die de vraag beantwoordden met ‘*bijna nooit*’ werden gecategoriseerd als geen slachtoffer, dan wel geen pester. Kinderen die een van de overige antwoorden gaven, werden gecategoriseerd als slachtoffer, dan wel pester.

Sociale steun. De onafhankelijke variabele sociale steun werd gemeten door het afnemen van ‘De Ervaren Sociale Steun Vragenlijst voor Kinderen’ welke een bewerking is van de ‘Sociale Steun Interactievragenlijst’ (Van Sonderen, 1993). De vragenlijst bestaat uit 10 vragen, die twee verschillende concepten meet, namelijk ervaren dagelijkse steun (bv. ‘Komt het weleens voor dat iemand je knuffelt?’) en ervaren steun in probleemsituaties (bv. ‘Word je weleens getroost?’). Antwoorden konden worden gegeven op een 4-punt Likertschaal (1 = *bijna nooit*, 2 = *soms*, 3 = *vaak* en 4 = *heel vaak*). Cronbach’s alpha voor ervaren dagelijkse steun was .67. Voor de subschaal ervaren steun in probleemsituaties werd een Cronbach’s alpha gevonden van .77.

Zelfwaardering. De afhankelijke variabele was zelfwaardering en werd gemeten door middel van ‘De Competentiebelevingsschaal voor Kinderen’ (Harter, 1982). De schaal meet de zelfwaardering van kinderen op zes verschillende subschalen, namelijk school, sociaal, fysiek, sport, gedrag en eigenwaarde. De schaal eigenwaarde geeft een beeld van de globale

zelfwaardering van het kind. De schaalscore van deze schaal werd als uitkomstmaat gebruikt. Cronbach's alpha voor de eerste en respectievelijk de tweede meting was .76 en .79. Tijdens het testen van de vragenlijsten bleek dat een deel van de kinderen moeite had met de opzet van de vragenlijst. Het is de bedoeling dat kinderen bij elke vraag twee keuzes maken. In eerste plaats moeten kinderen aangeven hoe zij naar zichzelf kijken aan de hand van twee stellingen, bijvoorbeeld: *Sommige kinderen vinden het moeilijk om vrienden te maken, maar Andere kinderen vinden het best makkelijk om vrienden te maken*. Vervolgens moeten ze aangeven of dit voor hen *een beetje waar* of *helemaal waar* is. Deze opzet werd echter lang niet door alle kinderen begrepen, waardoor veel kinderen meerdere antwoorden per vraag werden gegeven. Om dit te voorkomen is de lay-out van de vragenlijst aangepast en werd elke vraag opgedeeld in twee delen. Eerst werd gevraagd bij welke groep het kind zichzelf het meest vond passen en vervolgens moest worden aangegeven of dit 'een beetje waar' was of 'helemaal waar'.

Meetmomenten

Er waren twee meetmomenten waarop de vragenlijsten werden afgenomen. Het eerste meetmoment was aan het begin van het schooljaar en het tweede meetmoment was aan het einde van het schooljaar. Bij het eerste meetmoment werd het pestgedrag en de sociale steun gemeten. De zelfwaardering van kinderen werd gemeten op zowel het eerste als het tweede meetmoment. Hierdoor kon er worden gekeken naar de directe invloed op zelfwaardering, waarvoor zelfwaardering gemeten op het eerste meetmoment werd gebruikt en naar de langetermijnvloed. Voor de langetermijnvloed werd zelfwaardering gemeten op het tweede testmoment gebruikt.

Statistische analyses

Om kinderen te categoriseren als slachtoffer dan wel pester, werden de variabelen voor pesten en gepest worden van beide meetmomenten omgecodeerd. Er werden dichotome variabelen gemaakt, die aangaven of een kind slachtoffer van pesten was (0 = *geen slachtoffer* en 1 = *slachtoffer*) of zelf pestgedrag liet zien (0 = *geen pester* en 1 = *pester*). Vervolgens werd gekeken hoeveel kinderen er als slachtoffers en pesters aangemerkt konden worden. Voor de afhankelijke variabelen werden gemiddelden en standaarddeviaties berekend.

Vervolgens werd er gekeken of kinderen die pesten of gepest worden een significant lagere zelfwaardering hebben dan kinderen die niet pesten of gepest worden. Dit werd berekend aan de hand van een onafhankelijke t-toets. Er werd ook gekeken of kinderen die

aan het begin van het schooljaar pestten of werden gepest, aan het eind van het schooljaar een lagere zelfwaardering hadden dan kinderen die niet met pestgedrag te maken hadden. Dit werd bestempeld als de lange termijn invloed. Voor slachtoffers van pesten werd bij het testen van de assumpties een significant grotere variantie gevonden in de scores van de slachtoffers, ten opzichte van de kinderen die geen slachtoffer waren van pesten. Om deze reden is er gebruik gemaakt van Welch's t-toets. Voor significante verschillen werd Cohen's d berekend door middel van de volgende formule:

$$d = \frac{M_1 - M_2}{S_p}, \text{ waarbij } S_p = \sqrt{\frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}}.$$

Cohen's d geeft de effectgrootte aan van het verschil tussen twee groepsgemiddelden op basis van de gedeelde standaarddeviatie (Allen & Bennet, 2010). Een waarde tussen .20 en .49 wordt gecategoriseerd als een klein effect. Waarden tussen .50 en .79 worden gecategoriseerd als een middelgroot effect en waarden hoger dan .80 duiden op een groot effect (Allen & Bennet, 2010).

Daarna werd Pearson's r berekend om de relatie tussen sociale steun en zelfwaardering te meten.

Om te onderzoeken of sociale steun een beschermende factor is voor een lage zelfwaardering bij kinderen die gepest worden en pesten, werd een standaard multiple regressieanalyse uitgevoerd. Voorafgaand aan het uitvoeren van de analyse werd een interactieterm aangemaakt voor de variabelen pesten en sociale steun (apart voor dagelijkse steun en steun bij problemen) en gepest worden en sociale steun (apart voor dagelijkse steun en steun bij problemen). Deze interactieterm werd toegevoegd aan het regressiemodel waarin tevens de hoofdeffecten van pesten/ gepest worden en sociale steun waren opgenomen. Er werd gekeken of sociale steun een directe invloed had op de relatie tussen pesten/ gepest worden en zelfwaardering en of er sprake was van een langetermijneffect. Voor de directe invloed werd zelfwaardering gemeten aan het begin van het schooljaar gebruikt en voor de lange termijn invloed werd zelfwaardering gemeten aan het einde van het schooljaar gebruikt. Wanneer er significante effecten werden gevonden, werd er vervolgens een nieuwe regressieanalyse uitgevoerd om vast te stellen hoe sterk de relatie tussen pesten/ gepest worden en zelfwaardering was voor kinderen met veel en kinderen met weinig sociale steun. Hierbij werden de waarden van de variabelen van sociale steun uitgesplitst. Voor elke waarde van ervaren sociale steun werden de resultaten uit een regressieanalyse zichtbaar gemaakt. De resultaten bij de laagste waarde van ervaren sociale steun werden vergeleken met de resultaten van de hoogste waarde van ervaren sociale steun. Op deze manier werd er

onderzocht op welke manier de sterkte van de relatie veranderde, wanneer er veel of weinig sociale steun werd ervaren.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Van de kinderen gaf 17% aan soms tot vaak te pesten en 34% aan soms tot vaak gepest te worden.

Tabel 1 en Tabel 2 geven de gemiddelde scores met bijbehorende standaarddeviaties weer van de variabelen zelfwaardering op meetmoment 1 en 2 en van de twee subschalen van sociale steun. De resultaten zijn uitgesplitst voor slachtoffers en geen slachtoffers van pesten in Tabel 1, en voor pesters en geen pesters in Tabel 2.

Tabel 1 *Gemiddelden en standaarddeviaties van de afhankelijke variabelen uitgesplitst voor slachtoffers van pesten en geen slachtoffers.*

	Geen slachtoffer		Slachtoffer	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Dagelijkse steun (T1)	11.67	2.63	10.58	2.79
Steun bij problemen (T1)	19.85	4.28	18.33	4.37
Zelfwaardering (T1)	21.69	2.87	19.16	4.26
Zelfwaardering (T2)	21.80	2.94	19.75	4.32

Noot. T1 = eerste testmoment; T2 = tweede testmoment

Tabel 2 *Gemiddelden en standaarddeviaties van de afhankelijke variabelen uitgesplitst voor pesters en kinderen die niet pesten.*

	Geen pester		Pester	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Zelfwaardering (T1)	20.94	3.62	20.38	3.48
Dagelijkse steun (T1)	11.50	2.70	10.38	2.69
Steun bij problemen (T1)	19.48	4.23	18.64	4.93
Zelfwaardering (T2)	21.21	3.59	20.62	3.66

Noot. T1 = eerste testmoment; T2 = tweede testmoment

Uit de analyses komen de volgende resultaten naar voren. Kinderen die gepest worden hebben een lagere zelfwaardering, dan kinderen die niet worden gepest. De t-toets voor de

directe invloed toonde een significant verschil, $t(413) = 8.97, p < .001$, tweezijdig, $d = .74$, waarbij kinderen die gepest werden gemiddeld een score van 2,53 lager hadden, 95% CI [1.97, 3.08], dan kinderen die niet werden gepest. Ook op de lange termijn werd een significant verschil gevonden, $t(394) = 6.92, p < .001$, tweezijdig, $d = .17$, waarbij kinderen die gepest werden een lagere zelfwaardering hadden (gemiddeld 2,05 lager), dan kinderen die niet werden gepest, 95% CI [1.47, 2.63].

Daarnaast werd gevonden dat kinderen die pesten geen significant lagere zelfwaardering hebben dan kinderen die niet pesten, $t(835) = 1.68, p = .093$, tweezijdig, 95% CI [-.09, 1.21]. Tevens werd er geen significant verschil gevonden voor de lange termijn, $t(769) = 1.75, p = .080$, tweezijdig, 95% CI [-.07, 1.25].

Vervolgens werd gekeken naar de relatie tussen sociale steun en zelfwaardering. Er werd een positief significant verband gevonden voor zowel dagelijkse steun als steun bij problemen, respectievelijk $r(841) = .314, p < .001$ en $r(841) = .200, p < .001$. Ook op de lange termijn werd een positief significant verband gevonden voor zowel dagelijkse steun als steun bij problemen, respectievelijk $r(773) = .180, p < .001$ en $r(773) = .146, p < .001$.

Tabel 3 toont de regressiecoëfficiënten van de onafhankelijke variabelen (gepest worden en sociale steun) en de interactieterm (gepest worden * sociale steun) voor de afhankelijke variabele zelfwaardering. Hierbij wordt zowel de directe invloed als de langetermijnvloed weergegeven. Er was sprake van een significant interactie-effect voor zowel dagelijkse steun als steun bij problemen op de korte termijn. Hierbij hadden kinderen die gepest werden en veel sociale steun ervaarden, een minder lage zelfwaardering (dagelijkse steun $b = -.315, 95\% \text{ CI } [-.28, .01], t = -2.13, p = .039$ en steun bij problemen $b = -.561, 95\% \text{ CI } [-.25, -.04], t = -2.88, p = .010$), dan gepeste kinderen die weinig sociale steun ervaarden (dagelijkse steun $b = -.419, 95\% \text{ CI } [-7.78, 4.66], t = -.80, p = .483$ en steun bij problemen $b = -.933, 95\% \text{ CI } [-7.57, 5.00], t = -2.60, p = .23$). Dit betekent dat sociale steun op de korte termijn bescherming biedt tegen een lage zelfwaardering bij kinderen die gepest worden. Op de langere termijn was geen sprake van een significant interactie-effect.

Tabel 3 *Samenvatting van de regressieanalyse van dagelijkse steun en steun bij problemen en de interactietermen met slachtoffer van pesten voor de directe- en langetermijninvloed op zelfwaardering.*

	Directe invloed op zelfwaardering			Langetermijninvloed op zelfwaardering		
	β	t	p	β	t	p
Dagelijkse steun						
Slachtoffer	-.797	-6.11	.001	-.307	-2.17	.031
Sociale steun	-.098	-1.03	.305	.088	.83	.405
Slachtoffer*Sociale steun	.585	4.02	.001	.071	.45	.654
Steun bij problemen						
Slachtoffer	-.608	-4.22	.001	-.344	-2.27	.023
Sociale steun	-.047	-.48	.631	.043	.41	.681
Slachtoffer*Sociale steun	.338	2.13	.034	.106	.63	.530

Tabel 4 beschrijft de invloed van sociale steun op de relatie tussen pesten en zelfwaardering. Op de lange termijn is er sprake van een significant interactie-effect tussen pesten en beide vormen van sociale steun. Hierbij toonden kinderen die pestten en weinig sociale steun ervaarden, een hogere zelfwaardering (dagelijkse steun $b = .622$, 95% CI [-.69, 3.79], $t = 1.78$, $p = .135$ en steun bij problemen $b = .803$, 95% CI [-4.22, 5.22], $t = 1.35$, $p = .407$) dan kinderen die pesten en veel sociale steun ervaarden (dagelijkse steun $b = -.120$, 95% CI [-.41, .18], $t = -.77$, $p = .445$ en steun bij problemen $b = -1.266$, 95% CI [-.35, -.16], $t = -5.82$, $p = .001$). Dit betekent dat pesters met weinig sociale steun in hun omgeving op de lange termijn minder nadelige gevolgen van hun gedrag ervaren, dan pesters met sociale steun. Op de korte termijn was er geen sprake van een significant interactie-effect.

Tabel 4 *Samenvatting van de regressieanalyse van dagelijkse steun en steun bij problemen en de interactietermen met kinderen die pesten voor de directe- en langetermijninvloed op zelfwaardering.*

	Directe invloed op zelfwaardering			Langetermijninvloed op zelfwaardering		
	β	t	p	β	t	p
Dagelijkse steun						
Pester	.065	.92	.357	.185	2.44	.015
Sociale steun	.358	7.00	.001	.309	5.61	.001
Pester*Sociale steun	-.092	-1.22	.224	-.269	-3.34	.001
Steun bij problemen						
Pester	.043	.64	.525	.139	2.00	.046
Sociale steun	.248	5.03	.001	.258	5.03	.001
Pester*Sociale steun	-.114	-1.53	.127	-.250	-3.28	.001

Discussie

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de literatuur over pesten door de modererende rol van sociale steun in de relatie tussen pestgedrag en zelfwaardering aan te tonen. Huidig onderzoek bevestigt dat kinderen die gepest worden op zowel de korte als de lange termijn een negatiever zelfbeeld hebben dan kinderen die niet gepest worden. Voor kinderen die pesten wordt dit verband niet gevonden. Eerder onderzoek heeft laten zien dat er in het geval dat pestgedrag zich voordoet, interventie niet alleen gericht moet worden op dit probleem, maar dat er ook aandacht besteed moet worden aan de negatieve gevolgen van pesten (Vreeman & Carroll, 2007), zoals de zelfwaardering. Huidig onderzoek geeft aan wat de rol van sociale steun is voor de negatieve gevolgen van pesten. Er is gebleken dat sociale steun bescherming biedt voor de nadelige gevolgen van gepest worden op de zelfwaardering op de korte termijn. Kinderen die pesten ervaren geen bescherming van sociale steun. Op de lange termijn versterkt sociale steun de negatieve gevolgen van pesten op de zelfwaardering van deze kinderen juist.

Wanneer de bevindingen uit het huidig onderzoek worden afgezet tegen eerder onderzoek, vallen een aantal dingen op. Ten eerste werd bekeken hoeveel procent van de kinderen aangeeft te pesten en hoeveel procent van de kinderen aangeeft gepest te worden. Het Health Behaviour in School-aged Children onderzoek (De Looze en collega's, 2013) toonde aan dat 23% van de kinderen aangeeft incidenteel tot vaak te pesten en 10% aangeeft gepest te worden. In huidig onderzoek werd gevonden dat 17% van de kinderen aangeeft soms tot heel vaak te pesten en 34% aangeeft gepest te worden. Het verschil in percentages

kan waarschijnlijk verklaard worden door de manier van meten van het pestgedrag. In huidig onderzoek werd één vraag gesteld om vast te stellen of iemand een pester is en tevens één vraag om vast te stellen of iemand een slachtoffer van pesten is. In het onderzoek van De Looze en collega's (2013) werden meerdere vragen gesteld en werd pesten op verschillende manieren omschreven, zoals 'nare of vervelende dingen doen of zeggen tegen iemand anders'. Het is mogelijk dat kinderen op een stelling met dergelijke beschrijving eerder bevestigend zouden antwoorden, dan bij een stelling waarin het woord pesten wordt gebruikt, omdat dit een negatiever beeld met zich meedraagt.

In dit onderzoek werd verwacht dat zowel kinderen die pesten als kinderen die gepest worden een lagere zelfwaardering hebben dan kinderen die niet in aanraking komen met pestgedrag. In overeenstemming met deze verwachting werd gevonden dat kinderen die gepest worden een lagere zelfwaardering hebben dan kinderen die niet gepest worden. Onder andere O'Moore en Kirkham (2001) vonden dezelfde resultaten. Zij vonden tevens dat kinderen die pesten een lagere zelfwaardering hebben dan kinderen die niet pesten. In huidig onderzoek werd dit verschil niet gevonden. O'Moore en Kirkham (2001) maakten in hun onderzoek onderscheid in de ernst van pestgedrag en vonden dat hoe meer kinderen pesten, hoe lager de zelfwaardering was. Echter ook wanneer er met huidige data kinderen die bijna nooit pesten werden vergeleken met kinderen die heel vaak pesten, werd er geen significant verschil gevonden.

Vervolgens werd onderzocht of sociale steun gerelateerd is aan zelfwaardering. Hierbij werd verwacht dat kinderen die veel sociale steun ervaren een hogere zelfwaardering hebben dan kinderen die weinig sociale steun ervaren. Het resultaten ondersteunden de hypothese. Het ervaren van zowel veel dagelijkse steun als veel steun bij problemen werd in verband gebracht met een hogere zelfwaardering. Kinderen die weinig dagelijkse steun ervaren of steun bij problemen, hadden een lagere zelfwaardering. Dit werd gevonden voor het directe effect en het langetermijneffect. Dit betekent dat sociale steun een belangrijke bijdrage levert aan de perceptie die het kind heeft over zijn eigen waarde en welzijn.

Tot slot werd er verwacht dat de relatie tussen pesten of gepest worden en zelfwaardering minder sterk zou zijn, wanneer er meer sociale steun werd ervaren. Voor kinderen die werden gepest was dit het geval voor de directe invloed. Kinderen die werden gepest en veel sociale steun ervaarden (zowel dagelijkse steun als steun bij problemen), hadden een minder lage zelfwaardering dan kinderen die werden gepest en weinig sociale steun ervaarden. Voor het langetermijneffect werd deze relatie niet gevonden. Een mogelijke verklaring hiervoor kan gevonden worden in de waarschijnlijkheid dat kinderen die gepest

worden kwetsbaarder zijn, waardoor zij continue steun nodig hebben. Schafer en collega's (2004) vonden dat kinderen die op school gepest worden, vaak later wanneer zij aan het werk gaan ook gepest worden. De mogelijke kwetsbaarheid die aan het zijn van een slachtoffer van pesten ten grondslag ligt, kan ervoor zorgen dat zij continue steun nodig hebben om baat te blijven houden aan het beschermende effect. Waar het effect van pesten ook op de langere termijn doorwerkt, beschermt sociale steun alleen op het moment zelf.

Er werd tevens een modererend effect gevonden van sociale steun op de relatie tussen pesten en zelfwaardering. Hierbij kwamen echter de opvallende resultaten naar voren dat sociale steun niet beschermend werkt, maar een tegenovergesteld effect heeft. Kinderen die pestten en veel sociale steun ervaarden hadden een lagere zelfwaardering, dan kinderen die pestten en weinig sociale steun ervaarden. Dit effect werd enkel op de lange termijn gevonden. Voor het directe effect werd geen moderatie van sociale steun gevonden. De opvallende resultaten kunnen mogelijk verklaard worden, doordat sociale steun mogelijk reflectie met zich mee brengt. Vanaf een jaar of 8 zijn kinderen in staat om het perspectief van een ander in te nemen. Daarbij kunnen zij door dit perspectief in acht te nemen, op een andere manier kijken naar hun eigen gedrag en dit aanpassen (Shaffer, 2009). Kinderen die meer sociale steun ontvangen, hebben mensen om hen heen die responsief zijn en contact met hen maken (Aronson, Wilson & Akert, 2013). Tijdens dit contact worden kinderen die pesten mogelijk ook geconfronteerd met het pestgedrag dat zij laten zien. Samen met ouders of anderen die sociale steun bieden, kunnen zij tot de conclusie komen dat pestgedrag, negatief gedrag is. Dit kan ertoe leiden dat zij zich minder goed over zichzelf gaan voelen en daarmee op de lange termijn een lagere zelfwaardering hebben, dan kinderen die minder sociale steun ervaren. Een andere verklaring kan mogelijk gevonden worden in die eigenschappen van een kind dat pestgedrag vertoont. Wellicht denken kinderen die pesten en weinig sociale steun ervaren, dat ze de sociale steun niet nodig hebben, doordat ze alles zelf kunnen. Dit uit zich dan bijvoorbeeld in het zelf kunnen oplossen van conflicten door te pesten. Dit gevoel van alles zelf kunnen, kan gerelateerd worden aan een hoge zelfwaardering. Eerder onderzoek van Bowers, Smith & Binney (1994) vonden resultaten die deze verklaring gedeeltelijk ondersteunt. Zij vonden dat kinderen die zowel pester als slachtoffer waren, weinig warmte ervaarden van hun ouders en daarnaast een obsessie hadden voor zichzelf, waaronder een obsessie voor hun eigen macht. Daarenboven hadden deze kinderen het gevoel meer macht te hebben, dan hun moeder.

Sterke kanten en beperkingen van de studie

Dit onderzoek bevatte een aantal sterke kanten, maar bracht ook een aantal limitaties met zich mee. Zo was de grootte van de steekproef een van de sterke kanten van dit onderzoek, doordat er veel kinderen participeerden. Gevolg hiervan is, dat met vrij grote zekerheid gezegd kan worden dat de steekproef representatief is voor de populatie. Een ander sterk punt van dit onderzoek was, dat er gebruik werd gemaakt van gevalideerde en betrouwbare meetinstrumenten. Dit maakt dat er met vrij grote zekerheid gezegd kan worden dat de resultaten van dit onderzoek werkelijk weergeven wat er getracht wordt weer te geven en dat exact hetzelfde onderzoek op een ander tijdstip, dezelfde resultaten zou weergeven. Ook een sterke kant van dit onderzoek is dat er op twee momenten vragenlijsten zijn afgenomen. Hierdoor kon het verschil in directe invloed en langetermijnavloed worden onderzocht. Hierbij kan ook een limitatie genoemd worden, namelijk dat bij de voormeting alle variabelen op hetzelfde moment zijn gemeten. Hierdoor is niet bekend wat de oorzaak is en wat het gevolg. Er kan alleen worden gesproken van verbanden en niet van causaliteit. Echter door de nameting werd de waarschijnlijkheid dat er sprake is van causaliteit, wel groter. Een tweede limitatie van het onderzoek is dat er gebruik is gemaakt van een zelfrapportagevragenlijst. Hierdoor is het mogelijk dat er sociaal wenselijke antwoorden zijn gegeven, waardoor de data niet werkelijk aangeeft, wat het zou moeten aangeven. Toch was voor het meten van ervaren sociale steun en zelfwaardering, zelfrapportage de beste meetmethode (Van Leeuwen, 2012). Voor het meten van pestgedrag had gebruik gemaakt kunnen worden van sociometrie, wat wellicht een meer valide instrument was geweest. Daarnaast had onderscheid gemaakt kunnen worden in de ernst van het pestgedrag in plaats van het categoriseren van kinderen als pester en geen pester en als slachtoffer of geen slachtoffer. Dit zou mogelijk leiden tot specifiekere resultaten (Cook, Williams, Guerra, Kim & Sadek, 2010). In vervolgonderzoek zou hiermee rekening kunnen worden gehouden. Voor vervolgonderzoek zou het tevens interessant zijn om te kijken naar de achterliggende oorzaak voor het opvallende verband dat werd gevonden tussen pesten en zelfwaardering, waarbij sociale steun op de langetermijn als moderator werd gevonden.

Conclusie

Pesten is een groot probleem op scholen. Vele interventies die zich richten op dit probleem, laten pestgedrag afnemen, maar niet de negatieve gevolgen die dit probleem met zich meebrengt, zoals een lage zelfwaardering. Dit onderzoek laat zien dat sociale steun een belangrijke rol speelt bij het verbeteren van zelfwaardering voor kinderen die betrokken zijn

bij pestgedrag. Kinderen die gepest worden, hebben direct baat bij dagelijkse sociale steun en sociale steun bij problemen. Hun zelfwaardering is minder laag, wanneer zij meer sociale steun ontvangen. Voor kinderen die pesten, heeft sociale steun geen beschermend effect. Op de lange termijn versterkt sociale steun juist de negatieve gevolgen van pesten op de zelfwaardering. Onderzoek naar de achterliggende oorzaak van deze relatie, zou alsnog aan kunnen tonen dat sociale steun op een andere manier een gunstig effect heeft op kinderen die pesten en wellicht op het pestgedrag.

Referenties

- Allen, P., & Bennet, K. (2010). *PASW statistics by SPSS: A practical guide version 18.0*. Melbourne: Cengage Learning Australia.
- Aronson, E., Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2013). *Social Psychology: international edition*. New Jersey: Pearson Education
- Bollmer, J. M., Milich, R., Harris, M. J., & Maras, M. A. (2005). A friend in need: The role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *Journal of interpersonal violence, 20*, 701-712. doi: 10.1177/0886260504272897
- Bowers, L., Smith, P. K., & Binney, V. (1994). Perceived family relationships of bullies, victims and bully/ victims in middle childhood. *Journal of social and personal relationships, 11*, 215-232.
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A. & Moffit, T. E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study. *Journal of the american academy of child & adolescent psychiatry, 48*, 545-553. doi: 10.1097/CHI.0b013e31819cb017
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School psychology quarterly, 25*, 65-83. doi: 10.1037/a0020149
- De Looze, M., Van Dorsselaer, S., De Roos, S., Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R., Van Bon-Martens, M., Ter Bogt, T., & Vollebregt, W. (2013). HBSC: Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. Verkregen van: https://hbscnetherlands.files.wordpress.com/2014/10/hbhc_rapport_2013.pdf
- DeRosier, M. E. (2004). Building relationships and combating bullying: Effectiveness of a school-based social skills group intervention. *Journal of clinical child and adolescence psychology, 33*, 196-201.
- DuBois, D. L., Burk-Braxton, C., Swenson, L. P., Tevendale, H. D., Lockerd, E. M., & Moran, B. L. (2002). Getting by with a little help from self and others: Self-esteem and social support as resources during early adolescence. *Developmental psychology, 38*, 822-839.
- Haney, P. & Durlak, J. A. (1998). Changing self-esteem in children and adolescents: A meta-analytic review. *Journal of clinical child psychology, 27*, 423-433.
- Harter, S. (1982). The perceived competence scale for children. *Child development, 53*, 87-97.

- Hodges, E. V. E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental psychology, 33*, 94-101.
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S., & Kardeliene, L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social, behavior and personality, 36*, 145-162.
- Jansen, D. E. M. C., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F. C. & Reijneveld, S. A. (2011). Early risk factors of being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education: The longitudinal TRAILS study. *BMC public health, 11*, 440. doi:10.1186/1471-2458-11-440
- Leman, P., Parke, R.D., Gauvin, M., & Bremner, A. (2012). *Development Psychology*. UK: McGraw-Hill.
- O'Moore, M. & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behavior. *Aggressive behavior, 27*, 269-283.
- Schafer, M., Korn, S., Smith, P. K., Hunter, S. C., Mora-Merchan, J., Singer, M. M. & Van der Meulen, K. (2004). Lonely in the crowd: Recollections of bullying. *British journal of developmental psychology, 22*, 379-394.
- Shaffer, D. R. (2009). *Social and personality development*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
- S.S.GRIN. (2013, 7 Juni). *Child Trends*. Verkregen van: <https://www.childtrends.org/programs/s-s-grin/>
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *J exp criminol, 7*, 27-56.
- Van Leeuwen, H. M. P. (2012). Het diagnostisch interview met het kind. In Kievit, Th., Tak, J. A., & Bosch, J. D. (red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 129-147). Utrecht: De Tijdstroom.
- Van Sonderen, (1993). *Sociale steun lijst – interacties (SSL-I) en sociale steun lijst – discrepanties (SSL-D): Een handleiding*. Groningen: Noordelijk Centrum voor Gezondheidsvraagstukken.
- Veerman, J. W., Straathof, M. A. E., Treffers, D. A., Van den Bergh, B. R. H., & Ten Brink, L. T. (1997). *Competentiebelevingsschaal voor kinderen: Handleiding*. Amsterdam: Pearson.
- Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Arch Pediatr Adolesc Med, 161*, 78-88.